

فصلنامه مطالعات حقوق

Journal of Legal Studies

شماره بیست و ششم، پاییز ۱۳۹۷، صص ۸۱-۹۹ Vol 2, No 26, 2018, p 81-99

ISSN: (2538-6395)

شماره شاپا (۲۵۳۸-۶۳۹۵)

حقوق شهروندی (وزارت صنعت، معدن و تجارت)

اکرم غفارزاده^۱. محمدرضا نجفی^۲

چکیده

جامعه ی ایرانی از ۵ دهه پیش به دنبال تعریف جدیدی از انسان و جهان حرکت کرده است. با وقوع انقلاب اسلامی و پیروزی آن، مسیر پیش رو بسیار روشن می‌نماید اما با تحمیل اغتشاشات داخلی و جنگ ۸ ساله توسط اجانب و حامیان داخلی آن‌ها به کشور، این حرکت برای پایه گذاری نظریات خویش با تاخیر مواجه می‌شود. افزون بر این، تقسیم بندی نیروهای توانمند اجرایی کشور به دو یا چند جناح، سختی‌های تئوریزه کردن و اجرایی نمودن این خواست انقلابی عمومی را سخت تر می‌کند. پس از تجربه اقدامات دولت مهر و عدالت و رای مردم به جریان تدبیر و اعتدال، توجه عمیق و جدی در تعریف و نهادینه سازی حقوق شهروندی بسیار بیشتر حس می‌شود. جامعه ایرانی به شدت علاقمند و مطالبه گر حقوق شهروندی خویش است تا در جریان دست به دست شدن های سکان اداره کشور بعضی حقوق مورد درخواست مردم مورد بی مهری قرار نگیرد.

دولت یازدهم با درک این مطالبه جدی یکی از شعارهای خود را حمایت از حقوق شهروندی جامعه ایرانی اعلام می‌کند و پس از سه سال تلاش در آذر ۹۵ منشور حقوق شهروندی توسط رئیس جمهور آقای دکتر روحانی به دستگاه های دولتی جهت اجراء ابلاغ می‌شود. شکل گیری و نهادینه شدن یک جامعه مردم سالار و پایدار با توجه به حقوق شهروندی ممکن و قابل دسترسی خواهد بود. مفهوم شهروند عنصر اصلی تعلق فرد به یک جامعه سیاسی است. عمده ترین مظاهر جامعه سیاسی، ارگان‌ها و نهادهای تدبیر کننده زندگی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی مردم هستند. ارائه و انجام خدمات مطلوب و مورد انتظار مردم توسط دستگاه های اجرایی کشور باعث تقویت پیوند بین مردم و حاکمیت شده و ثبات و امنیت اجتماعی کشور را تضمین می‌کند. چگونگی اجراء و موانع و چالش های پیش رو منشور حقوق شهروندی در تک تک سازمان‌ها به تناسب ساختار، وظایف و ماموریت های سازمان باید مطالعه و مورد تامل و اندیشه و نقد متفکران و دست اندرکاران هر حوزه قرار بگیرد تا ثمره و محصول شیرین آن تحقق همه اهداف این منشور و شاید اصلاح و قانونی سازی آن باشد.

واژه‌های کلیدی: تناسب ساختار، حقوق، شهروندی، جامعه سیاسی، مردم.

مقدمه

حقوق شهروندی افراد جوامع، میراث مشترک بشریت است؛ این حقوق در طول قرن‌ها زندگی اجتماعی بشر در درون حکومت‌ها، شناسایی شده و مورد مطالبه مردم قرار گرفته‌اند. این حقوق متعلق به گروه، قوم یا ملت معینی نیست و همه انسان‌ها و دولت‌ها باید در تکوین و پیشرفت آن تلاش کنند تا باعث ارتقاء سطح زندگی اجتماعی انسان‌ها و پایه‌ریزی صلح و تفاهم ملی و بین‌المللی باشند.^۱

اندیشه‌ها، آرمان‌ها و انقلاب‌های حق‌طلبانه ملت ایران در دوران معاصر حکایت از این دارد که این ملت بزرگ، هیچگاه حقوق انسانی و اجتماعی خود را ناشی از اراده دولت‌ها نمی‌دانسته است و هرگاه این حقوق مورد انتظار فرهنگی، دینی و اقتصادی مورد نظر آن‌ها مورد تجاوز قرار گرفته است، حاکمیت با عکس‌العمل‌های متفاوت اجتماعی مواجه شده است.

حقوق و ارزش‌هایی همچون شایستگی و کرامت انسانی، ارزش برابر انسان در بهره‌مندی از حقوق و مواهب، حق حیات؛ آزادی در ابراز عقیده، و دهها عنوان شناخته شده از این حقوق در عصر ما؛ مرتبط با اراده قانونگذاران نبوده و مواهب و هدیه‌های الهی هستند که به افراد بشر اعطاء شده‌اند و توسط حکومت‌ها سلب‌شدنی نیستند.

این مقاله در نظر دارد با پرداختن به مفاهیم اولیه و به اشتراک‌گذاری آن‌ها، راهکارها و شاخص‌هایی را برای اجرایی و عملیاتی ساختن منشور حقوق شهروندی در ارتباط با تکالیف عمومی و اختصاص وزارت صنعت معدن و تجارت پیشنهاد دهد و چالش‌های پیش‌رو را شناسایی و برای مقابله با این چالش‌ها نکاتی را اعلام نماید.

ریشه‌های حقوق شهروند در اسناد به دست آمده از تخت جمشید آمده است: "در ساختن تخت جمشید هیچکس به بیگاری گرفته نشده است و حقوق کارگران از هر قوم و ملیتی بموقع پرداخت شده است." این امر به مثابه اعتقاد و احترام پادشاه به حقوق انسانی افراد تحت حاکمیت خویش است.^۲

اداره حکومت پارسی مبتنی بر اراده پادشاهان بود و در نزد عوام تصمیمات شاه همچون وحی اهورامزدا نازل می‌شود. قوانین مشیت الهی هستند و سرپیچی از آن، سرپیچی از فرمان پروردگار است. قوه قضائیه در اختیار پادشاه است و محاکم برای جرائم کیفر و جزای نقدی تعیین می‌کنند، مدت زمان رسیدگی به دعاوی مشخص است و باید حکم در ظرف این مدت صادر شود. به مرور زمان گروهی به نام سخنگویان قانون تشکیل می‌شود که مردم از آن‌ها در دعوایشان مشورت می‌گیرند. گرفتن رشوه گرفتن جنایت بزرگ به شمار می‌آید و زنان از منزلت عالی برخوردار هستند.

۱. انوری حسن علی؛ حقوق بشر و امنیت شهروندی؛ پژوهشنامه گوهرشاد؛ زمستان ۱۳۹۵؛ شماره ۲.

۲. مفهوم خط ۴۰ منشور کوروش (... که هیچ یک از شاهان پیشین با بردگان به بیگاری گرفته شده به پایان نرسانیده بودند؛)

در قرن ششم قبل از میلاد، کورش فرمانروای هخامنشی منشوری را تنظیم می‌کند، او در این منشور آزادی مذاهب و آزادی ملل بیگانه را اعلام می‌دارد. و با احترام به اعتقادات مردم و خوشرفتاری نسبت به آنها به آن‌ها امنیت اعطاء می‌کند. کورش در این منشور اعلام می‌دارد:

ارتش بزرگ من به صلح و آرامی وارد بابل شد. نگذاشتم رنج و آزاری به مردم این شهر و این سرزمین وارد آید. وضع داخلی بابل و جایگاه‌های مقدسش قلب مرا تکان داد. . . من برای صلح کوشیدم. نبونید، مردم درمانده بابل را به بردگی کشیده بود، کاری که در خورشان آنان نبود. من برده داری را برانداختم. به بدبختی‌های آنان پایان بخشیدم. فرمان دادم که همه مردم در پرستش خدای خود آزاد باشند و آنان را نیازارند. فرمان دادم که هیچ کس اهالی شهر را از هستی ساقط نکند. مردوک از کردار نیک من خشنود شد. او بر من، کورش، که ستایش گر او هستم، بر پسر من «کمبوجیه» و همچنین بر همه سپاهیان من، برکت و مهربانی اش را ارزانی داشت. ما همگی شادمانه و در صلح و آشتی مقام بلندش را ستودیم. . . . فرمان دادم تمام نیایشگاه‌هایی که بسته شده بود را بگشایند. همه خدایان این نیایشگاه‌ها را به جاهای خود بازگرداندم. همه مردمانی که پراکنده و آواره شده بودند را به جایگاه‌های خود برگرداندم. خانه‌های ویران آنان را آباد کردم. همه مردم را به همبستگی فرا خواندم. هم چنین پیکره خدایان سومر و آکد را که نبونید بدون واهمه از خدای بزرگ به بابل آورده بود؛ به خشنودی مردوک به شادی و خرمی، به نیایشگاه‌های خودشان بازگرداندم . . . بی گمان در روزهای سازندگی، همگی مردم بابل، پادشاه را گرمی داشتند و من برای همه مردم جامعه ای آرام فراهم ساختم. (صلح و آرامش را به تمامی مردم اعطا کردم).^۳

پس از انقراض دولت ساسانی به دست اعراب حقوق شهروندی تابعی از اندیشه ی سیاسی حاکمان می‌شود. منهای دوران رسول خدا در بخش اعظم پس از حکومت خلفای راشدین جامعه اسلامی رجعتی به سوی اندیشه های جاهلی داشت و دربار معاویه بیش از آنکه دارالخلافه نماینده رسول الله باشد محلی برای برتری طلبی قوم عرب بود.

پس از سپرده شدن زمام به دست حضرت علی(ع) کرامت انسانی افراد جامعه انسانی از قید و بندهای قومی و قبیله ای رها می‌شود و ضعیف ترین افراد مورد حمایت و تکریم قرار می‌گیرند.

در دوران معاصر، عصر مشروطه خواهی ملت ایران تجلی اندیشه و عمل مشروطه خواهان در توجه به مفاهیم عالی حقوق انسانی و حقوق شهروندی است. با بازگشت استبداد و شکست عملی مشروطه خواهی این خواسته همگانی برای ده‌ها سال به درد و رنج فرو خورده ایرانیان تبدیل می‌شود. اما این خواسته ای نیست که برای همیشه و تحت خفقان حکومتی سرکوب شود. با وقوع انقلاب اسلامی و با تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران حقوق عالی انسانی و حقوق شهروندی فارغ از دین و نژاد و جنسیت و زبان برای همه افراد ایرانی و حتی غیر ایرانی مقیم این سرزمین پیش بینی و مورد حمایت قرار می‌گیرد.

اصول سه، پانزده، نوزه تا چهل و دو قانون اساسی به این حقوق پرداخته اند:

۳. مفاد خطوط ۲۴ تا ۳۶ منشور کوروش

بند ۳ اصل ۳: آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان برای همه در تمام سطوح و تسهیل و تعمیم آموزش عالی.

بند ۷ اصل ۳: تامین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون.

بند ۸ اصل ۳: مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش.

بند ۱۴ اصل ۳: تامین حقوق همه‌جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه، تساوی عمومی در برابر قانون.

اصل نوزدهم: مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود.

اصل بیستم: همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند.

اصل بیست و یکم: دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید و امور زیر را انجام دهد:

– ایجاد زمینه‌های مساعد برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او.

– حمایت مادران، بالخصوص در دوران بارداری و حضانت فرزند، و حمایت از کودکان بی سرپرست.

– ایجاد دادگاه صالح برای حفظ کیان و بقای خانواده.

– ایجاد بیمه خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی سرپرست.

اصل چهل و دوم: اتباع خارجه می‌توانند در حدود قوانین به تابعیت ایران درآیند و سلب تابعیت این گونه اشخاص در صورتی ممکن است که دولت دیگری تابعیت آنها را بپذیرد یا خود آنها درخواست کنند.

مفهوم شهروند و حقوق شهروندی

مفاهیم شهروند و حقوق شهروندی، عبارات و اصطلاحاتی هستند است که در این سال‌ها در میان دانشگاهیان، و اندیشمندان حوزه‌های مختلف علوم اجتماعی رونق پیدا کرده و در ادبیات سیاسی و حقوقی کشورمان رواج یافته‌اند.

حوزه‌های جامعه‌شناسی و سیاست به ویژه فلسفه سیاسی خاستگاه اولیه محتوا و هویت این مفاهیم هستند. جامعه‌شناسی شهروندی را عضویت کامل فرد در اجتماع تعریف می‌کند و هویت اجتماعی انسان یعنی زبان، نژاد، دین، گذشته و تاریخ مشترک را به عنوان ارکان عینی سازنده دولت، مهم‌ترین مولفه آن می‌داند.^۴

در کنار چنین رویکردی به این مفاهیم مهم امروزی، بررسی مبانی حقوق شهروندی در مدیریت سازمان‌ها و نهادهای دولتی و تبیین آن در منابع حقوقی منشور شهروندی و... و بررسی چالش‌ها، و موانع موجود

۴. پژوهنده محمدحسین؛ مدنیت و شهروندی، ۱۳۷۶؛ فصلنامه اندیشه حوزه؛ سال سوم؛ شماره‌های ۲ و ۳

پیش روی راهکارهای اجرایی شدن آن‌ها می‌تواند جایگاه و اهمیت فراوانی داشته باشد. و ما در این مجال در راستای اهداف اخیر به مبانی فکری و تئوریک شهروندی و حقوق شهروندی خواهیم پرداخت. از واژه لاتین سیویتاس **Citizen** خاستگاه نظری این مفهوم فرهنگ یونانی و به معنی عام آن فرهنگ غربی است. شهروند با تلفظ کیویتاس در زبان لاتین اخذ شده است. این واژه در یونانی معانی شهروندی، شهروند(ان)، سرزمین، و شهر **civitas** را می‌رساند و معادل کلمه پولیس (شهر) یونانی می‌باشد. پولیس یا شهر در فرهنگ یونانی واحدهای سیاسی و مستقل دارای اختیارات و اقتدار خاص می‌باشد؛ و شهروند کسی است که وابسته به این واحد سیاسی است و شرایط مشارکت در اداره عمومی محدوده شهر خود را داراست. لذا شهروند اهل یک شهر یا یک کشور است و از تمام حقوق مربوط به اداره آن برخوردار می‌باشد.

این مفهوم در معنای اصطلاحی آن یک منزلت و یک ارزش اجتماعی در درون جامعه مدنی تلقی می‌شود و این جایگاه و منزلت شرایط برخورداری فرد متعلق به خود را از حقوق و قدرت فراهم می‌کند. این حقوق در بر گیرنده تمام موارد ذیل خواهند بود:^۵

- حقوق مدنی شامل آزادی بیان و برابری در مقابل قانون

- حقوق سیاسی، شامل حق رأی و ایجاد تشکل سیاسی و صنفی

- حقوق اقتصادی شامل رفاه اقتصادی و تأمین اجتماعی (این حقوق در لندن و در رساله شهروندی و طبقه اجتماعی تبیین شده است). **T. H. Marshal** برای نخستین بار در سال ۱۹۴۹ و توسط دین اسلام با ظهور خود و با جا گرفتن در قلوب مسلمین می‌توانست عالی‌ترین نمونه و مظهر حقوق شهروندی باشد ولی متأسفانه برتری جویی‌های فردی و قومی بعد از رحلت حضرت رسول بدترین مانع تحقق این حقوق در میان مسلمین و افراد سایر ادیان و امم می‌شود.

به آیات زیر توجه کنیم:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً... قَالَ أَنَّىٰ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ.^۶

این آیه عالی‌ترین نشانه کرامت انسانی است و انسان به واسطه کرامت صاحب حق است؛ پس او لایق برترین حقوق و شان هاست.

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَّ اُنْثٰى وَ جَعَلْنَاكُمْ شُعُوْبًا وَّ قَبٰٓئِلَ لِتَعَارَفُوْا.^۷

قرآن با بیان جایگاه خلیفه الهی برای بشر، تمام افراد بشر را برابر و دارای حقوق یکسان اعلام می‌کند و بیان می‌دارد اختلاف در ملیت‌ها و قبایل با هدف شناسایی افراد و جوامع صورت گرفته است. که این به معنای برابری در تمام حقوق و اختیارات و بهره‌مندی از مواهب الهی است.

5. T. H. Marshall's "Citizenship and Social Class, CAMBRIDGE UNIVERSITY PHESS, 1950, p23

۶. سوره بقره آیه ۳۰

۷. سوره حجرات آیه ۱۳

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ^۸

در این آیه حق برخورداری افراد از امنیت در خصوصی ترین مظهر آن مورد تاکید واقع شده است. و لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيُقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَنَزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعٌ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ آلَهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ آلَهُ قَوِيٌّ عَزِيزٌ^۹

آیه فوق به حق داد خواهی و رعایت عدالت در میان شهروندان اشاره می کند. و با ظریف ترین دید به این امر می پردازد و این حق را به واسطه ارسال دلایل توسط رسولان الهی و داشتن قانون معتبر و میزان شناخت حق و باطل، قابل اعمال می داند یعنی که از غیر آن باید پرهیز کنند و سپس به شیوه های اجرای حقوق اشاره می کند و می فرماید برای اجرای حق باید افرادی با قدرت و ایزار لازم به ولی در اعمال حق کمک کنند و این را آزمایش الهی اعلام می فرماید.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لَهُ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ آلَهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ^{۱۰}

قیام برای خدا، گواهی از روی عدالت، عدم دشمنی با همدیگر، پرهیز از معصیت الهی نیز از عوامل اجرای حقوق و رسیدن شهروندان به نهایت منزلت و بهره مندی از عالی ترین حقوق انسانی احصاء می شوند. إِنَّ آلَهُ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاٰى ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ^{۱۱}

عدالت، احسان و نیکی به یکدیگر، بخشش به نزدیکان، دوری از فحشاء و منکر و پرهیز از ستم به خود و دیگران شیوه های دیگری از تامین حقوق شهروندی امت اسلامی بر شمرده می شود.

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ آلِهِ إِنَّ الَّذِينَ يُضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ آلِهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ^{۱۲}

توجه دادن رهبران به انتخاب الهی به عنوان جانشین او در زمین و قضاوت از روی حق در میان مردم، عدم پیروی از هوای نفس برای نیفتادن در ورطه گمراهی و عذاب سخت الهی.

لَا يُحِبُّ آلَهُ الْجَهْرَ بِالسُّوِّ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَكَانَ آلَهُ سَمِيعًا عَلِيمًا^{۱۳}

عدم اظهار بدی های دیگران در صورت مطلع شدن از آن ها (اگر کسی از ظلم کسی آگاهی یافت اگر خود شخصا مورد ستم او قرار نگرفته باشد حق اظهار آن را ندارد)؛

۸. سوره نور آیه ۲۷

۹. سوره حدید آیه ۲۵

۱۰. سوره مائده آیه ۸

۱۱. سوره نحل آیه ۹۰

۱۲. سوره صاد آیه ۲۶

۱۳. سوره نساء آیه ۱۴۸

در تمامی این آیات و سایر آیاتی که به این موضوع پرداخته اند و ما مجال ذکر همه آن ها را نداشتیم، خداوند متعال به زیباترین و دقیق ترین معانی حقوق شهروندی شهروندان امت اسلام را بیان می دارد. حقوق شهر وندی در ایران همان گونه که پیش تر بیان کردیم ایران در دوران باستان پایه گذار حقوق شهروندی بوده است و منشور کوروش منع برده داری، منع به اسارت گرفتن آزادگان، رعایت حقوق کارگران، منع نسل کشی، تساوی افراد در برابر قانون، را در قالب یک سند رسمی به عنوان مبانی اولیه حقوق بشر به جهانیان اعام کرده است.

در دوران پادشاهی پادشاهان قاجار و پهلوی رعایت حقوق شهروندی از جایگاه پایدار و مستحکمی برخوردار نسبت و فقط زمانی که صدر اعظم رعیت پروری در معیت دستگاه سلطنتی قرار می گیرد مردم از حقوق شهروندی خود تا اندازه ای بهره می برند. فرمان امیرکبیر در زمان ناصرالدین شاه یکی از موارد اعلام حقوق شهروندی شهروندان ایرانی در پادشاهی سلسله های اخیر ایران است.

مورد ۳، ۱۹، ۲۰، ۲۲، ۲۵، ۴۰ اما پس از انقلاب اسلامی ایران حقوق شهروندی اتباع کشور در قانون اساسی و در اصول اشاره قرار می گیرد.

در قوانین عادی نیز قانونگذار در ماده واحده "احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی" تاریخ ۸۳.۲.۱۵ به طور مشخص به رعایت حقوق شهروندی اصحاب دعوی توسط محاکم قضایی و ضابطان دادگستری توجه شده است.

منشور حقوق شهروندی

حاکمیت مطلق بر جهان و انسان متعلق به خداوند است و او انسان را بر سرنوشت خویش حاکم ساخته است. و هیچ کس نمی تواند این حق الهی را از انسان سلب کند یا در خدمت منافع فرد یا گروهی خاص قرار دهد. ملت ایران این حق را از طریق اصول قانون اساسی اعمال کرده؛ و به موجب اصول ۱۱۳ و ۱۲۱، مسئولیت اجرا و پاسداری از قانون اساسی را بر عهده رئیس جمهور گذاشته است. و در این راستا رئیس جمهور «منشور حقوق شهروندی» را به مثابه برنامه و خط مشی دولت برای رعایت و پیشبرد حقوق اساسی ملت ایران در سال ۱۳۹۵ اعلام کرد.

این منشور با هدف استیفا و ارتقای حقوق شهروندی و به منظور تدوین «برنامه و خط مشی دولت»، موضوع اصل ۱۳۴ قانون اساسی، تنظیم شده و شامل مجموعه ای از حقوق شهروندی است که یا در منابع نظام حقوقی ایران شناسایی شده اند و یا دولت برای شناسایی، ایجاد، تحقق و اجرای آن ها از طریق اصلاح و توسعه نظام حقوقی و تدوین و پیگیری تصویب لوایح قانونی یا هرگونه تدبیر یا اقدام قانونی لازم تلاش جدی و فراگیر خود را معمول خواهد داشت.

مواد مختلف این منشور باید در هماهنگی و سازگاری با یکدیگر و در چارچوب نظام حقوقی موجود تفسیر و اجرا شود و نباید موجب کاهش حقوق شهروندان ایرانی و حقوق اتباع سایر کشورها که در قوانین و یا تعهدات بین‌المللی کشور شناسایی شده است، گردد.

ادراک حقوق شهروندی و تکالیف مبتنی بر آن

مدیران کشور برای فهم و درک ابعاد مختلف حقوق شهروندان در قوانین و مقررات کشور یا مبانی دینی و حتی تعهدات بین‌المللی کشور، تلاش رو به رشدی داشته‌اند. این تلاش در گزارشات بخش‌های مختلف قوه مجریه که رئوس عملکردهای ماه‌های اخیر و قبل از یکساله گذشته را نیز منعکس کرده‌اند، مشهود می‌باشد. به عنوان نمونه از گزارش‌های وزارتخانه‌ها صنعت، معدن و تجارت، روندهای مزبور را می‌توان استنباط کرد.

- اولویت‌های عمومی و اختصاصی وزارت صنعت، معدن و تجارت^{۱۴}
- ایجاد اصلاحات ساختاری به منظور تحقق ساختن برنامه‌ها
- اولویت بندی (عمومی و اختصاصی) هر یک از برنامه‌های اجرایی
- تعیین بازه زمانی طولانی‌تر (۵ ساله): مطابق با زمانبندی برنامه ششم معتبر باشد و سالانه مورد بازنگری قرار گیرد تا در صورت حصول هدف مورد نظر از لیست برنامه‌ها خارج و موارد جدید جایگزین گردد.
- هماهنگی با اولویت‌های برنامه ششم توسعه کشور
- نهادینه نمودن مفهوم اولویت‌گذاری با استفاده از رویکرد تلفیق
- اولویت‌گذاری در حوزه‌های خاص.
- ایجاد گروه و تعیین میزان مشارکت.
- تعیین اهداف برنامه‌ها بر مبنای اهداف ملی.
- استفاده از یک شیوه و روش شناسی واحد: در این دوره از تعیین اولویت‌ها از یک روش تقریباً واحد برای اجرا استفاده شود و اندک تفاوت‌های موجود به دلیل ماهیت زمینه‌های تخصصی باشد.
- وزارت صنعت معدن و تجارت و حقوق شهروندی

۱. چالش‌های مرتبط با حقوق شهروندی

منشور حقوق شهروندی ناظر بر تمامی حقوق شهروندان است و ریشه در قانون اساسی و سایر قوانین دارد، و مسلم است که این حقوق باید به نحو مطلوب استیفا شوند. حقوق موضوعه برای این که مورد مطالبه قرار گیرند و توسط مجریان به اجراء در بیایند باید به اطلاع مردم رسانده شود و در اجراء به دقت نظارت، کنترل و اصلاح شوند.

۱۴. ضمایم احکام وزیر صنعت و معدن بر اساس حکم رئیس جمهور شهریور ۹۶

شاید در موضوع حقوق شهروندی هم همانند سایر قوانین اولین چالش در پیشبرد اهداف منشور اطلاع رسانی به مردم در باره حقوقی است که برای آن‌ها در منشور احصاء و اعلام شده است، آن‌ها همچنین باید از تکالیف و وظایف تک تک دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی در قبال مراجعه‌شان به آن‌ها آگاه باشند. نگرانی و دغدغه بعدی نحوه مطالبه‌گری مردم از این دستگاه‌ها است. واقعیت این است که رفع این نگرانی و حل این چالش‌ها جز با تدوین و اجرای آموزش‌های همگانی میسر نیست. شاید عده زیادی از مردم به علت پیچیدگی مفاهیم حقوقی انتظارات خودشان را از منافع و خدمات یک قانون به سطحی ترین لایه‌های آن محدود بکنند و به تبع آن از حداقل نظارت و کنترل‌ها برای تامین نهایت حقوق‌شان احساس رضایت بکنند.

شاید خوش بینی زیادی باشد که موفقیت اجرای چنین حقوق اساسی و پایه‌ای را در اجراء و نظارت‌های خود دستگاه‌های دولتی محدود بکنیم و به آن بسنده نمائیم. لذا در تمامی مراحل اجراء و بازرسی با استعانت از سازمان‌های مردم‌نهاد و متخصص در این حوزه سیاسی اجتماعی و قانونی باید مردم پای کار بیایند و نظرات و نظارت‌های خود را عملی بکنند.

سوم این که ارزیابی توفیق منشور شهروندی در اهداف خود نیاز به شاخص‌های کمی و کیفی در هر دو بعد پیش گفته دارد.

تدوین این شاخص‌ها همان دو مورد پیشین احتیاج به همراهی و مشارکت مردمی دارد.

۲. راهکارهای مرتبط با وظایف وزارت صنعت معدن و تجارت

حقوق شهروندی احصاء شده در مجموعه منشور حقوق شهروندی در واقع مجموعه حقوقی هستند که افراد به اعتبار موقعیت شهروندی خود آن‌ها را دارا می‌باشند و همچنین این حقوق مجموعه قواعدی هستند که بر موقعیت آنان در جامعه حکومت می‌کند و شامل حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فردی می‌باشد. مجموعه قواعد مذکور، چگونگی روابط مردم و دولت و نهادهای حاکمیتی و حقوق تکالیف آن‌ها را در برابر یکدیگر تنظیم می‌کند.

بر اساس یک تقسیم‌بندی کلی، حقوق شهروندی را می‌توان به سه گونه ۱. حقوق مدنی، ۲. حقوق سیاسی و ۳. حقوق اجتماعی تقسیم بندی کرد.

فلسفه هر گونه قبول حقی توسط قانونگذار برای افراد تحت حاکمیت خود، بیان دیدگاه‌ها و انتظارات از تک تک افراد و گروه‌های تحت حمایت و ایجاد زمینه برای تحقق و توسعه ویژگی‌های برشمرده برای مجموعه‌های مشمول آن قانون است.

منشور حقوق شهروندی در مفاد مواد خود ویژگی‌های یک شهروند مطلوب را در حوزه‌های مختلف ۱. دانش و آگاهی ۲. تمایل و نگرش ۳. توانمندی و مهارت بیان کرده است.

در متن هر تشریح و قانونگذاری می توان نیت قانونگذار نسبت به سطح مورد انتظار تحقق حقوق وضع شده را کشف و درک کرد. معمولاً توقع برای احقاق حقوق وضع شده در دو (۲) سطح حداکثری و حداقلی در خود قوانین قابل شناسایی و تشخیص است. اصولاً شاخص های احترام و تقید دستگاه های دولتی به حقوق شهروندی را می توان در قالب تکالیف عمومی و اختصاصی هر وزارت خانه و سازمان از درون مفاد مواد حقوق شهروندی تشخیص داد و برای رعایت و اجرای آن ها برنامه ریزی و اقدام کرد:

الف: تکالیف عمومی وزارت صنعت معدن و تجارت در پرتو منشور حقوق شهروندی^{۱۵}

۱. آماده سازی و ایجاد محیط مساعد رشد فضایل اخلاقی و مبارزه با مفسد اخلاقی در سازمان متبوع به عنوان بخشی از جامعه (ماده ۶ منشور) {تکلیف ایجابی}
۲. تامین کرامت و مزایای قانونی به طور یکسان برای همه ذینفعان مرتبط با وظایف وزارتخانه (ماده ۷ منشور) {تکلیف ایجابی}
۳. خودداری از هرگونه تبعیض ناروا در دسترسی شهروندان و ذینفعان مرتبط به خدمات سازمانی و فرصتهای آموزشی و شغلی و اجتناب از اقدامات منجر به ایجاد فاصله طبقاتی در راستای ایفای تکالیف سازمانی (ماده ۸ منشور) {تکلیف سلبی}
۴. پرهیز از هرگونه تعرض به حیثیت و اعتبار شهروندان با هرگونه رفتار یا بیان اهانت آمیز در انجام وظایف (ماده ۹ منشور) {تکلیف سلبی}
۵. ممنوعیت توهین، تحقیر یا ایجاد تنفر نسبت به قومیت ها و پیروان ادیان و مذاهب و گروه های مختلف سیاسی و اجتماعی در انجام وظایف (ماده ۱۰ منشور) {تکلیف سلبی}
۶. ایجاد زمینه و شرایط برای مشارکت زنان در سیاستگذاری، مدیریت و نظارت امور وزارتخانه متبوع (ماده ۱۱ منشور) {تکلیف ایجابی}
۷. تضمین امنیت جانی، مالی، حیثیتی، حقوقی و شغلی شهروندان به هنگام دریافت خدمات موظفی سازمان (بخش اول ماده ۱۳ منشور) {تکلیف ایجابی} و پرهیز از اقدامات غیر قانونی در تعرض به حقوق و آزادی های مشروع شهروندان و حیثیت و کرامت آن ها در راستای ایفای وظایف (بخش دوم ماده ۱۳ منشور) {تکلیف سلبی}
۸. تامین مشارکت شهروندان و ذینفعان به شکل برابر در تعیین سرنوشت خدمات و مسئولیت های وزارتخانه (ماده ۱۵ منشور) {تکلیف ایجابی}
۹. تدبیر و اداره شایسته امور وزارتخانه بر پایه قانون مداری، کارآمدی، پاسخگویی، شفافیت، عدالت و انصاف (ماده ۱۹ منشور) {تکلیف ایجابی}

۱۵. منشور حقوق شهروندی ابلاغی ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران آذر ۱۳۹۵.

۱۰. رسیدگی و انجام امور اداری مرتبط با وظایف سازمانی شهروندان و ذینفعان با رعایت قانون، بیطرفانه و بدون از منفعیت طلبی و غرض ورزی شخصی، روابط خویشاوندی و گرایش های سیاسی در زمان مناسب و معین (ماده ۲۰ منشور) {تکلیف ایجابی و سلبی همزمان}
۱۱. ایجاد و مدیریت بهینه نهادهای نظارتی و بازرسی و رسیدگی به تخلفات اداری سازمان متبوع جهت رسیدگی به تخلفات کارکنان و مدیران و ارجاع به مراجع قضایی (ماده ۲۱ منشور) {تکلیف ایجابی}
۱۲. ایجاد ساز و کارهای اطلاع رسانی تصمیمات و اقدامات کاری تاثیر گذار بر حقوق و منافع شهروندان و ذینفعان (ماده ۲۲ منشور) {تکلیف ایجابی}
۱۳. پاسخگویی و در دسترس بودن مدیران و کارکنان سازمان در ایفای وظایف کاری و ارائه حداکثر راهنمایی در چارچوب صلاحیت های کاری (ماده ۲۳ منشور) {تکلیف ایجابی}
۱۴. رعایت اخلاق حسنه، امانت داری، توجه به وجدان و افکار عمومی، اعتدال و تدبیر، پذیرفتن مسئولیت تصمیمات و اقدامات، عذرخواهی در قبال خطاها، استقبال از نظرات منتقدین (بخش اول و دوم ماده ۲۴ منشور) {تکلیف ایجابی}
- و پرهیز از تدروی، شتاب زدگی، مخفی کاری، دست کاری در اطلاعات (بخش دوم ماده ۲۴ منشور) {تکلیف سلبی}
۱۵. ترویج و گسترش فرهنگ انتقادپذیری با ایجاد شیوه ها و تامین فرصت های انتقاد برای خدمات گیرندگان (ماده ۲۸ منشور) {تکلیف ایجابی}
۱۶. تامین امکان دسترسی شهروندان به اطلاعات عمومی سازمان با انتشار آن ها (ماده ۳۰ منشور) {تکلیف ایجابی}
۱۷. تامین دسترسی شهروندان به اطلاعات مربوط خود که در اختیار سازمان قرار دارد و فراهم سازی امکان اصلاح اطلاعات و حفاظت کامل از آن ها (ماده ۳۱ منشور) {تکلیف ایجابی}
۱۸. تامین دسترسی آزادانه شهروندان در فضای مجازی به اطلاعات غیرمحرمانه سازمانی با رعایت احترام به باورها و ارزشهای اخلاقی و پرهیز از فیلترینگ (ماده ۳۳ منشور) {تکلیف ایجابی و سلبی}
۱۹. ایجاد سیستم های دولت و تجارت الکترونیک مرتبط با وظایف سازمان و ارائه خدمات مرتبط و آموزش های لازم جهت توانمندسازی کاربران به صورت غیر تبعیض آمیز (ماده ۳۴ منشور) {تکلیف ایجابی}
۲۰. رعایت و احترام به حریم خصوصی شهروندان در دریافت خدمات سازمان (ماده ۳۶ منشور) {تکلیف ایجابی}
۲۱. پرهیز از گردآوری و انتشار اطلاعات خصوصی شهروندان در دریافت خدمات سازمان (ماده ۳۸ منشور) {تکلیف سلبی}
۲۲. پرهیز از انتشار اطلاعات شخصی افراد جز با مجوز قانونی (ماده ۳۹ منشور) {تکلیف سلبی}

۲۳. پرهیز از بازرسی و تفتیش بدنی آزار دهنده و آزمایشات و اقدامات پزشکی اجباری برای ارائه خدمات به شهروندان (ماده ۴۰ منشور) {تکلیف سلبی}
۲۴. پرهیز از کنترل های صوتی و تصویری در اماکن سازمانی ارائه خدمات به شهروندان (ماده ۴۱ منشور) {تکلیف سلبی}
۲۵. پرهیز از منع شهروندان برای تشکیل اتحادیه ها و صنوف مرتبط با وظایف و تکالیف سازمان و فعالیت در آن ها (ماده ۴۳ منشور) {تکلیف سلبی}
۲۶. ایجاد زمینه تشکیل اتحادیه ها، انجمن ها، و نظام های حرفه ای صنفی برای شهروندان در ارتباط با وظایف سازمانی (ماده ۴۴ منشور) {تکلیف ایجابی}
۲۷. ایجاد امکان فعالیت های مدنی برای شهروندان و دسترسی به اطلاعات در ارتباط با وظایف سازمان (ماده ۴۵ منشور) {تکلیف ایجابی}
۲۸. ایجاد نهادهای بازرسی و نظارتی بر فعالیت های سازمان و فراهم سازی امکان مراجعه آزادانه شهروندان به آن ها (ماده ۵۶ منشور) {تکلیف ایجابی}
۲۹. همکاری با سایر مراجع دولتی برای ارتقاء نظام حقوقی سازمان و ایجاد الگوی کارآمد (ماده ۶۷ منشور) {تکلیف ایجابی}
۳۰. ایجاد فرصت های برابر در دسترسی شهروندان به فرصت های اقتصادی و خدمات سازمان و انعقاد قرارداد با رعایت قوانین و اصول رقابت منصفانه (ماده ۶۸ منشور) {تکلیف ایجابی}
۳۱. ایجاد فرصت های برابر در دسترسی شهروندان به اطلاعات برگزاری مزایده ها و مناقصه های سازمان (ماده ۷۰ منشور) {تکلیف ایجابی}
۳۲. تامین فرصت های برابر اشتغال در سازمان برای شهروندان (ماده ۷۷ منشور) {تکلیف ایجابی}
۳۳. تامین فرصت های آموزش در ارتباط با وظایف و خدمات سازمان برای شهروندان (ماده ۷۹ منشور) {تکلیف ایجابی}
۳۴. تامین بهداشت محیط کار سالم و ایمن برای کارکنان و شهروندان و اتخاذ تدابیر برای پیشگیری از آسیب های جسمی و روحی (ماده ۸۰ منشور) {تکلیف ایجابی}
۳۵. تامین امکان استخدام، ارتقاء و اعطاء امتیاز به کارکنان بر اساس تخصص و شایستگی شغلی و اجتناب از رویکردهای سلیقه ای و روش های ناقص حریم خصوصی در فرآیند استخدام (ماده ۸۲ منشور) {تکالیف ایجابی و سلبی}
۳۶. تامین فرصت ها و حقوق و مزایای برابر برای زنان در برابر کار در سازمان (ماده ۸۳ منشور) {تکلیف ایجابی}
۳۷. تامین محیط سازمانی عاری از آسیب و کمک به همکاران سازمانی آسیب دیده و مددجو (ماده ۹۱ منشور) {تکلیف ایجابی}

۳۸. توجه به محیط زیست در برنامه ها، تصمیمات و اقدامات تمام زیر مجموعه های تحت پوشش یا تحت نظارت و اتخاذ تدبیر برای کاهش آلاینده های زیست محیطی و ممانعت آن ها از آلودگی و تخریب محیط زیست

(مواده ۱۱۲ و ۱۱۳ منشور) {تکالیف ایجابی و سلبی}

۳۹. اقدام اولیه در ارزیابی تاثیرات زیست محیطی تمام پروژه های صنعتی سازمان و تمامی مجموعه های تحت نظارت و رعایت کامل ملاحظات زیست محیطی در برنامه ریزی ها و اقدامات (ماده ۱۱۴ منشور) {تکالیف ایجابی}

۴۰. برنامه ریزی و اقدام به برقراری ارتباطات بین المللی از طریق همکاری های متنوع برای تحقق توسعه پایدار در تمام طرح های صنعتی معدنی و بازرگانی کشور جهت تامین بر خورداری شهروندان از مزایا و منافع فن آوری های نو در زمینه های موضوع مسئولیت سازمان (ماده ۱۱۵ منشور) {تکالیف ایجابی}

ب: تکالیف اختصاصی وزارت صنعت معدن و تجارت در پرتو منشور حقوق شهروندی^{۱۶}

۱. برنامه ریزی برای تامین حق زندگی شایسته شهروندان در موضوعات صنعتی، معدنی و بازرگانی منطبق با معیارهای دانش روز و استانداردهای ملی، شرایط زیست محیطی سالم و مطلوب (ماده ۲ منشور) {تکالیف ایجابی}

۲. ایجاد سیستم های دولت و تجارت الکترونیک مرتبط با وظایف سازمان و ارائه خدمات مرتبط و آموزش های لازم جهت توانمند سازی کاربران به صورت غیر تبعیض آمیز (ماده ۳۴ منشور) {تکالیف ایجابی}

۳. ایجاد فرصت های برابر در دسترسی شهروندان به فرصت های اقتصادی و خدمات سازمان و انعقاد قرارداد با رعایت قوانین و اصول رقابت منصفانه (ماده ۶۸ منشور) {تکالیف ایجابی}

۴. ایجاد فرصت های برابر در دسترسی شهروندان به اطلاعات برگزاری مزایده ها و مناقصه های سازمان (ماده ۷۰ منشور) {تکالیف ایجابی}

۵. ایجاد فضای قانونمند، شفاف، و رقابتی منصفانه برای انجام فعالیت های موضوع وظایف و تکالیف قانونی سازمان و تضمین امنیت سرمایه گذاران در حوزه های وظایف (ماده ۷۱ منشور) {تکالیف ایجابی}

۶. تامین حقوق اقتصادی و مشارکت شهروندان با تامین امنیت سرمایه گذاری، ساده سازی، شفافیت و ثبات و گسترش مناسبات برای حضور شهروندان در بازارهای جهانی با مقابله با جرایم سازمان یافته اقتصادی، پولشویی، و قاچاق کالا و ارز در تمامی حوزه های وظایف سازمان (ماده ۷۲ منشور) {تکالیف ایجابی}

۷. کمک به تامین مسکن ایمن و متناسب شهروندان با انجام مطالعات و برنامه ریزی ها و اقدامات مناسب در حوزه های وظایف سازمان مرتبط با حوزه مسکن (ماده ۷۳ منشور) {تکالیف ایجابی}

۱۶. منشور حقوق شهروندی ابلاغی ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران آذر ۱۳۹۵

۸. انجام مطالعات، پیش بینی‌ها، برنامه ریزی‌ها برای همکاری و اقدام مشترک در تامین حق مالکیت و ممانعت از ایجاد مزاحمت و محدودیت برای طرح‌ها و پروژه‌های مورد حمایت سازمان در حوزه وظایف و تکالیف سازمان (ماده ۷۵ منشور) {تکلیف ایجابی}
۹. انجام مطالعات، پیش بینی‌ها، برنامه ریزی‌ها برای همکاری و اقدام مشترک در تامین حقوق مالکیت صنعتی و معنوی شهروندان و برخورداری و انتفاع از منافع در خلق و عرضه آثار در طرح‌ها و پروژه‌های مورد حمایت سازمان در حوزه وظایف و تکالیف سازمان (ماده ۷۶ منشور) {تکلیف ایجابی}
۱۰. تامین فرصت‌های برابر اشتغال در سازمان برای شهروندان (ماده ۷۷ منشور) {تکلیف ایجابی}
۱۱. تامین دسترسی به کالاها و خدمات استاندارد با هدف محافظت از بهداشت و سلامت شهروندان در حوزه وظایف و تکالیف سازمان (ماده ۹۴ منشور) {تکلیف ایجابی}
۱۲. توجه به محیط زیست در برنامه‌ها، تصمیمات و اقدامات تمام زیر مجموعه‌های تحت پوشش یا تحت نظارت و اتخاذ تدبیر برای کاهش آلاینده‌های زیست محیطی و ممانعت آن‌ها از آلودگی و تخریب محیط زیست (مواد ۱۱۲ و ۱۱۳ منشور) {تکلیف ایجابی و سلبی}
۱۳. اقدام اولیه در ارزیابی تاثیرات زیست محیطی تمام پروژه‌های صنعتی سازمان و تمامی مجموعه‌های تحت نظارت و رعایت کامل ملاحظات زیست محیطی در برنامه ریزی‌ها و اقدامات (ماده ۱۱۴ منشور) {تکلیف ایجابی}
۱۴. برنامه ریزی و اقدام به برقراری ارتباطات بین المللی از طریق همکاری‌های متنوع برای تحقق توسعه پایدار در تمام طرح‌های صنعتی معدنی و بازرگانی کشور جهت تامین برخورداری شهروندان از مزایا و منافع فن آوری‌های نو در زمینه‌های موضوع مسئولیت سازمان (ماده ۱۱۵ منشور) {تکلیف ایجابی}

ج. تدابیر و اقدامات انجام شده برای اجرا و تحقق حقوق و آزادی‌های شهروندان در وزارت صنعت، معدن و تجارت

۱. در وزارت صنعت کمیته صیانت از حقوق مردم به ریاست معاونت توسعه مدیریت و منابع و دبیری مدیر کل دفتر مدیریت عملکرد ایجاد و فعال شده است.
۲. رفع تراحمت و تعارضات در صلاحیت‌های مراجع اجرایی برای نظارت بر اجرای استانداردهای قانونی نیز موضوع حائز اهمیتی است. در گزارشات وزارتخانه‌ها نمونه‌ای از تلاش‌های جدید در این زمینه منعکس شده مثلاً در گزارش وزارت صنعت، معدن و تجارت نمونه‌ای از پیگیری‌ها برای جلوگیری از موازی کاری بین وزارت مزبور و سازمان ملی استاندارد و وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی اشاره شده که نتیجه آن به ثمر رسیدن روند تصویب و سپس ابلاغ قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد در دیماه ۱۳۹۶ و محول شدن مسئولیت برخی موارد اختلافی به سازمان ملی استاندارد بوده است که این امر موجبات رضایتمندی فعالان اقتصادی را فراهم آورده است.

۳. در برخی گزارشات مراجع اجرایی اذعان شده که تحقق همه جانبه حقوق شهروندان منوط به مشارکت مردمی و تقویت منابع و امکانات مورد نیاز است که در این راستا فعالیت‌های متنوعی نیز با همکاری دستگاه‌های اجرایی ذیربط و عموم مردم از جمله خیرین و بخش خصوصی انجام پذیرفته است. نمونه‌هایی از مشارکت مردمی در تامین منابع و امکانات مورد نیاز جهت تحقق حقوق شهروندی در گزارش وزارت صنعت، معدن و تجارت منعکس شده است.

۴. در گزارشات واصله نمونه‌هایی از آمارهای قابل توجه تلاشهای مربوط به زمینه‌های مختلف حقوق شهروندی را می‌توان یافت به عنوان نمونه در وزارت صنعت، معدن و تجارت آمارها و اعدادی در خصوص فعالیت‌های گوناگون ذکر شده است که از جهت مثبت یا انتقادی ممکن است مورد بحث اهل فن یا عموم مردم واقع شوند.

۵. بسیاری از مخاطبان وقتی سخن از فناوری‌های نوین در ارائه خدمات عمومی به مردم مطرح می‌شود عمدتاً ایجاد برخی سامانه‌های اطلاع‌رسانی و دسترسی مردم به مسئولان و ارائه خدمات عمومی به صورت الکترونیکی و طراحی نرم افزارهای هوشمند برای پاسخ دهی به نیازهای مردم را به عنوان برجسته‌ترین بهره‌مندی‌ها از فناوری‌های جدید در روند اجرای حقوق شهروندان مورد توجه قرار می‌دهند در حالی که تلاشهای ذیربط برای دستیابی با بهره‌برداری لازم از فناوریهای گوناگون جدید در سطح اکثر دستگاه‌های اجرایی از جمله تلاش وزارت صنعت، معدن و تجارت به شکل‌های مختلف جریان داشته و دارد و باید این روند در جهت توسعه توانمندی‌های ملی تقویت شود.

۶. در گزارش وزارت صنعت، معدن و تجارت نمونه‌هایی از هم‌افزایی و همکاری با دیگر سازمان‌های دولتی و غیر دولتی جهت تحقق دستاوردهای مشخص در عرصه حقوق شهروندان اشاره شده است.

د. اقدامات لازم برای حفظ پویایی روند اجرا و تحقق و ارتقای حقوق شهروندان

وزارت صنعت، معدن و تجارت از بررسی بازنگری و اصلاح مستمر فرآیندهای اداری با هدف خدمت‌رسانی بهتر به مردم خبر داده و به دو مورد قاعده‌گذاری اجرایی شامل دستورالعملی برای حمایت از ساخت انواع موتور سیکلت بنزینی و برقی و ردیف‌های تعرفه‌ای و معافیت سود بازرگانی متناسب با میزان ساخت داخل و مورد دیگر ارتقای استانداردهای آلاینده‌گی خودروها و محصولات خودرویی خبر داده است.

۳. موانع تحقق حقوق شهروندی

موانع پیش روی ارتقای حقوق شهروندی ۲ دسته است: یکی بیرون از قوه مجریه است و دیگری داخل این قوه. موانع بیرونی جریان‌ات و شخصیت‌هایی هستند که به ابزارهای مختلف فشار متوسل می‌شوند تا خواسته‌های خود را فراتر از حدود قانونی به جامعه تحمیل کنند. عده‌ای دیگر هم هستند که بودجه‌شان از

دولت متفاوت است ولی مایل نیستند بپذیرند که این دولت است که باید در بعضی زمینه ها تصمیم نهایی را بگیرد. آنها برای تحمیل نظرات خود گاهی اوقات به وسایل و روش های غیرقانونی متوسل می شوند. ساختار قوه مجریه مانع پیشرفت حقوق شهروندی است اما بخش دیگر و قابل توجه تر به ساختار خود قوه مجریه برمی گردد. ساختار خود قوه مجریه و البته نه تنها این دولت، تمایلی به توسعه حقوق شهروندی ندارد و مانع اصلی بسط حقوق شهروندی در کشور همین است. بی توجهی خود دولت به عملی کردن قانون دسترسی آزاد به اطلاعات ناشی از مانع تراشی خود وزارتخانه ها و دستگاه های زیرمجموعه دولت است. قانون دسترسی آزاد به اطلاعات قانونی بسیار ضعیف و بیهوده است و هیچ الزام مهمی برای انتشار اطلاعات توسط وزارتخانه ها و سازمانها و همین طور سایر نهادها ایجاد نمی کند.

اطلاعات به ویژه در جهان امروز یکی از ابزارهای اصلی قدرت است. زمانی که اطلاعات منتشر شود بی کفایتی ها و فسادها مشخص و روشن می شود و مدیران ارشد دیگر نمی توانند هر کاری را که خواستند انجام دهند. البته ساختار قدرت در همه دنیا با گردش آزاد اطلاعات مخالف است اما پیشرفت های دموکراتیک در کشورهای صاحب دموکراسی باعث شده ساخت قدرت قادر به ایجاد مانع در برابر گردش آزاد اطلاعات نشود. ولی در ایران ساخت قدرت به راحتی می تواند جلوی گردش آزاد اطلاعات را بگیرد. بی توجهی نویسندگان این قانون و قوانین مشابه در حوزه حقوق شهروندی به این واقعیت ها، باعث تنظیم و نگارش قوانین بیهوده و صوری شده است که هیچ ضمانتی برای عملی شدن ندارند. دشواری راه اندازی تشکل های صنفی در ادارات: متأسفانه ساختار وزارتخانه ها و شرکت های دولتی طوری نیست که بتواند حقوق شهروندی را احیا کند. برای نمونه حق تشکیل تشکل های صنفی مورد توجه نیست و شرایط برای برپایی این تشکل ها در عمل از قبل سخت تر هم شده است.

۴. شاخص های کمی روند اجرایی حقوق شهروندی

تعریف شاخص

شاخص یا معرف به معنی اعم مفهوم یا عددی است که اندازه کمیت معینی را مشخص می نماید. معیاری است که به طور مستقیم یا غیر مستقیم، تغییرات وقایع یا وضعیتها را در دوره های زمانی اندازه گیری می کند. با این متغیر، وضعیت یک شی تعیین می گردد. شاخص ها هدف نیستند اما میزان تحقق هدف را نشان می دهند.

ویژگی های شاخص

۱. معیار و میزان حرکت سازمان مطابق اهداف، مأموریت ها و وظایف سازمان
۲. ابزار اندازه گیری میزان موفقیت و کارآمدی سازمان

۳. ابزار شناخت آسیب ها، انحراف از برنامه، و ضعف ها
۴. بیانگر وضع موجود و واقعی سازمان و فاصله آن با وضعیت مطلوب
۵. ابزار اندازه گیری میزان تغییرات مطابق اهداف سازمانی

معیارهای تعیین شاخص

۱. قابل محاسبه و اندازه گیری
۲. عمومی و مشترک
۳. شفاف و قابل فهم
۴. مستند به اصول قانونی
۵. عملیاتی و منطبق با واقعیت ها

فهرست شاخص های اندازه گیری روند اجرای حقوق شهروندی

با ابلاغ منشور حقوق شهروندی اولین قدم ها در تامین این خواسته طولانی ملت ایران برداشته شده است. اما به یقین اجرایی شدن آن و تضمین حقوق ملت در همین راستا با چالش ها، موانع و محدودیت هایی مواجه خواهد بود. در بحث از چالش ها به برخی از مهم ترین آن ها اشاره کردیم.

از مراحل تحقق این حقوق در زندگی اجتماعی ایرانیان، تعیین راهکارهای اجرایی آن ها در وظایف و تکالیف سازمان ها و دستگاه های دولتی است تا مفاد دستوری منشور به مفاهیم عملیاتی سازمانی تبدیل بشوند. پس از این مرحله برای سنجش و میزان تعهد دستگاه ها به اجرای آن ها باید فهرستی از موثرترین و دقیق ترین شاخص ها و سنجه های اندازه گیری اجرایی شدن مفاهیم منشور احصاء و تنظیم گردد. البته توفیق نظارت با این شاخص ها، خود به تلاش و کار مستمر چند هزار نفرساعته دارد تا عناصر زیر مجموعه هر کدام از این شاخص ها تنظیم و راجع به معیارهای عددی یا توصیفی ارزیابی این شاخص ها تصمیم گیری شود. لذا ما بررسی خود را با پیشنهاد فهرست شاخص های اندازه گیری روند اجرای حقوق شهروندی که در ذیل این بحث تقدیم می شوند به پایان می بریم. اما این شاخص ها عبارتند از:

۱. تدوین مقررات و روان سازی آن ها
۲. اطلاع رسانی و آگاه سازی (آموزش)
۳. شفافیت و قانون گرایی
۴. ایجاد فرصت های برابر
۵. ایجاد رونق اقتصادی
۶. استقرار سامانه های الکترونیکی
۷. سهولت انجام کار

۸. انضباط اداری و مالی
۹. نظارت و کنترل داخلی
۱۰. شایسته سالاری
۱۱. پاسخگویی
۱۲. پیگیری تضییع حقوق
۱۳. حفاظت از محیط زیست

فهرست منابع و مآخذ

۱. انوری حسن علی؛ حقوق بشر و امنیت شهروندی؛ پژوهشنامه گهرشاد؛ زمستان ۱۳۹۵؛ شماره ۲
۲. مفهوم خط ۴۰ منشور کوروش (... که هیچ یک از شاهان پیشین با بردگان به بیگاری گرفته شده به پایان نرسانیده بودند؛)
۳. مفاد خطوط ۲۴ تا ۳۶ منشور کوروش
۴. پژوهنده محمدحسین؛ مدنیت و شهروندی، ۱۳۷۶؛ فصلنامه اندیشه حوزه؛ سال سوم؛ شماره های ۲ و ۳
5. T. H. Marshall's "Citizenship and Social Class, CAMBRIDGE UNIVERSITY PHESS, 1950, p23
۶. سوره بقره آیه ۳۰
۷. سوره حجرات آیه ۱۳
۸. سوره نور آیه ۲۷
۹. سوره حدید آیه ۲۵
۱۰. سوره مائده آیه ۸
۱۱. سوره نحل آیه ۹۰
۱۲. سوره صاد آیه ۲۶
۱۳. سوره نساء آیه ۱۴۸
۱۴. ضمایم احکام وزیر صنعت و معدن بر اساس حکم رئیس جمهور شهریور ۹۶
۱۵. منشور حقوق شهروندی ابلاغی ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران آذر ۱۳۹۵
۱۶. منشور حقوق شهروندی ابلاغی ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران آذر ۱۳۹۵

17. Indicator

